

УДК 94.

ЗАМИНАИ ТАЪРИХӢ ВА МАРҶИЛАҶОИ ТАШАККУЛИ АССОТСИАТСИЯИ КИШВАРҶОИ ОСИЁИ ЧАНУБУ ШАРҚӢ

ҚУДРАТЗОДА КОМРОН

н.и.т., мудири шуъбаи Осиёи Чанубӣ ва Шарқии ИОМДОА АМИТ. Суроға:
734025, Тоҷикистон, ш. Душанбе, х. Рӯдакӣ 33. Тел.: (+992) 935282862. E-mail:
komron.kudratov@gmail.com

Дар мақолаи мазкур марҷилаҳои таърихӣ ва заминаҳои меъёриву ҳуқуқии ташаккули комплекси минтақавӣ дар Осиёи Чанубу Шарқӣ аз охири солҳои 50-уми асри XX то замони мо мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Таърихи пеш аз таъсиси созмонҳои умумиминтақавӣ тавсиф гардида, ба омилҳои, ки барои ташаккули комплекси минтақавӣ мусоидат намуда буданд, баҳо дода мешавад. Дар мақолаи мазкур моҳияти ташаккули консепсияи иттиҳоди АСЕАН ва қисмҳои алоҳидаи он тавсиф мегардад. Қайд кардан зарур аст, ки талошҳои дастаҷамонаи кишварҳои аъзои АСЕАН барои барқарор намудани робитаҳои дохили минтақавӣ ва ташаккули ҳувияти махсус дар минтақаи Осиёи Чанубу Шарқӣ равона гардида, ба ташаккули комплекси минтақавӣ мусоидат намудаанд, ки омӯзиши ва таҳқиқи он дар масъалаи рушд додани равандҳои ҳамгирӣ дар байни кишварҳои Осиёи Марказӣ, ки имрӯз ба он бештар ниёз доранд, мубрам ва таҳлили он саривақтӣ ба ҳисоб меравад.

Вожаҳои калидӣ: АСЕАН, Осиёи Чанубу Шарқӣ, ҳамгирӣ, комплекси минтақавӣ, ҳамкориҳои минтақавӣ, шарикони муқоламавӣ

Комплекси минтақавӣ-истеҳсолӣ гуфта, маҷмӯи корхонаҳои бо ҳам зич алоқамандеро меноманд, ки дар асоси истеҳсол ва коркарди манбаи бойи ашёи хом (металл, сӯзишворӣ, барқ, маҳсулоти хоҷагии қишлоқ, захираҳои ҷангал ва ғайра) ташкил меёбанд. Маъмулан, комплекси минтақавӣ гуфта, ҷомеаи муттаҳиди дохили минтақаеро меноманд, ки дар асоси худшиносии дастаҷамъӣ ва ҳувияти умумӣ ба ҳам омадаанд [1, с. 48; 11, с. 9]. Комплекси минтақавии Осиёи Чанубу Шарқӣ дар шакли маъмулиаш, баъди Ҷанги дуҷуми ҷаҳонӣ, тадриҷан соҳибистиқлол гардидани мамлакатҳои мустамликавии минтақа ба ташаккулёби шӯруъ намудааст. Ҷамин тавр, Индонезия ва Вьетнам соли 1945 эълони давлатҳои соҳибхитёрро намуданд, Филиппин соли 1946, Бирма (ҳозира Мянма) соли 1948, Лаос соли 1949, Камбоҷа соли 1953, Малия (ҳозира Малайзия) соли 1957, Сингапур соли 1965, Бруней соли 1948 давлатҳои соҳибистиқлол гардиданд. Тағироти охирин дар харитаи сиёсии Осиёи Чанубу Шарқӣ соли 2002, баъди аз эълони истиқлолияти худ аз ҷониби Тимори Шарқӣ ба амал омада аст.

Дар ибтидо Осиёи Ҷанубу Шарқӣ ҳамчун “фазои геополитикӣ” ба он маъно фаҳмида мешуд, ки Осиёи Ҷанубу Шарқӣ як муҳити ғайрифавоҷ таҷассумгари як ҳудуди муайяни ҷуғрофӣ, қисме аз минатқои захираҳои ашёи хоми ландшафтӣ, ҷузъе аз фарҳангу-тамаддуни минатқа буд, вале бо мурури замон дар баробари пешрафт дар роҳи ҳамгирии минтақавӣ давлатҳои минтақои Осиёи Ҷанубу Шарқӣ ба ҳам наздик гардида, хусусиятҳои субъективӣ пайдо намуданд [2, с. 272].

АСЕАН (Association of South East Asian Nations) 8 августи соли 2017 солгарди тиллоии худро қашн гирифт, дар ҳамин рӯз ним аср пеш панҷ кишвари асосгузор – Индонезия, Малайзия, Сингапур, Таиланд ва Филиппин “Эъломияи Бангкок”-ро имзо намуданд, ки ба заминаи институционалии раванҳои ҳамгирии минтақавӣ дар Осиёи Ҷанубу Шарқӣ асос гузошт.

Аввалин пешниҳодҳо дар бораи таъсиси созмони ҳамкориҳои минтақавии давлатҳои Осиёи Ҷанубу Шарқӣ дар солҳои 40-уми асри ХХ карда шуда буд. Даъватҳо барои ягонагии сиёсии халқҳои Осиёи Ҷанубу Шарқӣ, ки дар зери бори ҳуқумронии мустамликадорон азобу уқубат мекашиданд, кӯшиши истиқлолият ба даст оварандро доштан, борҳо аз забони ходимони намоёни давлатии ҳамондавра шунида мешуд. Соли 1946 меъмори соҳибистиқлолии Бирма генерал Аун Сан бо ақидаи ё ғояи таъсиси Иёлоти Муттаҳидаи Ҳинду-Хитой, ки аз Бирма, Ҳинду-Хитой Фаронса, Малайя, Таиланд ва Индонезия иборат буд, баромад намуд. Ташаббусҳо барои муттаҳидшави кишварҳои Осиёи Ҷанубу Шарқӣ аз ҷониби дигар роҳбарони кишварҳои минтақа низ борҳо ба миён гузошта шуда буд [3, с. 8], вале вазъи сиёсӣ ва байналхалқии минтақа имкон наметод, ки лоҳиҳаҳои ҳамгирии пешниҳодшуда амалӣ гарданд.

Зиддияти давлатҳои абарқудрат ба он овардарасонд, ки дар соли 1954 бо ташаббус ва сарпарастии ИМА ташкилоти харбӣ-сиёсии Созмони Аҳдномаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ (СЕАТО) таъсис дода шуд, ки дорои нишонаҳои ошқори зидди коммунизм нигаронидашуда буд. Дар қатори давлатҳои Осиёи Ҷанубу Шарқӣ ба созмони мазкур Покистон (ки дар он замон қаламрави Бангладеш муосир ба он дохил мешуд) Таиланд ва Фаронса шомил буданд. Пушту паноҳи идеологияи харбии СЕАТО ИМА, Англия, Франция, ва Зеландияи Нав ба ҳисоб мерафтанд. Сарфи назар аз мақсади зикргардида, яъне таъмини амнияти дастаҷамъӣ, СЕАТО ҳамчун механизми амалӣ намудани сиёсати Амрико дар минтақа низ хизмат мекард. Ҷолиби даққат аст, ки ба СЕАТО Ветнами Ҷанубиро ҳамчун давлати “соҳибхитёр” ки барзидди таҷовузи коммунистии Ветнами Шимолӣ мубориза мебарад, дохил намуданд [3, с. 8]. Ташкили СЕАТО-ро аксарияти давлатҳои Осиёи СЕАТО, ки хоҳиши зери муқовимати Иттифоқи Шуравӣ ва Амрико монданро надоштанд мақбул надонистанд.

Дар ҷавоб ба ташкил намудани СЕАТО дар соли 1954 дар шаҳри Бандунги Индонезия конфронси ҳамфикрии Африқову Осиё баргузор гардид, ки дар он намояндагони 29 давлат иштирок намуданд. Осиёи Ҷанубу Шарқиро дар конфронси мазкур Бирма ва Индонезия (ки ташкилотчиҳои конфронси мазкур

буданд), инчунин Камбоҷа, Лаос, Тайланд, Филиппин, Ветнами Шимолӣ ва Ветнами Ҷанубӣ намоёндаги мекарданд [4, с. 51]. Мавриди зикр аст, ки ин аввалин таҷрибаи эътимодбахши ҳамкориҳои созанда байни давлатҳои минтақа буд ва аз платформаҳои гуногуни сиёсӣ ва идеологияҳои гуногун пайравӣ мекарданд. Принсипҳои ҳамзистии осоиштаро, ки намоёндагони конфронси Бандунг тарафдори менамуданд, баъдан асоси идеологияи “устувории миллӣ ва минтақавӣ”-ро ташкил дод, ки дар ҳуҷҷатҳои асосии АСЕАН инъикос ёфтааст.

Дар охири солҳои 1950-ум ва аввали солҳои 1960-ум ғояи ҳамгироии минтақавӣ дар Осиёи Ҷанубу Шакӣ боз бо шарофати роҳбари Малайзия, ки дар соли 1959 ташаббуси таъсиси “Созмони аҳдномаи дустӣ ва ҳамкориҳои иқтисодии кишварҳои Осиёи Ҷанубу Шарқӣ”-ро (СЕАФЕТ) намуда буд, дар мазраи рӯзномаҳо қарор гирифт. Ба охирин мадели зикргардида мебоист ба ҷуз Малайзия, инчунин Филиппин, Индонезия, Камбоҷа, Лаос, Бирма, Талайнд, ва Ветнами Ҷанубиро низ дохил менамуданд. Бо андешаи ташаббускорони СЕАФЕТ (Созмони аҳдномаи дустӣ ва ҳамкориҳои иқтисодии кишварҳои Осиёи Ҷанубу Шарқӣ), асоси аҳдномаи мазкурро набояд принсипҳои ҷарбӣ-сисёсӣ ва иқтисодӣ ташкил меод. Аммо бо вучуди ғайри сиёсӣ будани ин лоиҳаи ҳамгиро, давлатҳои минтақа ба ғайр аз Тайланд ва Филиппин онро дастгирӣ накарданд [5, с. 85].

Баъди бовари ҳосил намудан, ки онҳо имконияти ба ин созмон дохил намудани давлатҳои ғайрикоммунистии минтақаро надоранд, дар охири моҳи июл ва моҳи аввали августи соли 1961 намоёндагони расмии Малайзия, Филиппин ва Тайланд барои ботантана эълон намудан дар бораи таъсиси Ташкилоти нави субминтақавӣ Созмони – Асоссиатсияи кишварҳои Осиёи Ҷанубу Шарқӣ (дар аввал АКО - Асоссиатсияи кишварҳои Осиё) дар Бангкок мулоқот намуданд. Хусусияти хоси АКО дар он инъикос мегардид, ки АКО аввалин раванди ҳамгироие буд, ки бедони даҳлати нерӯҳои беруна бо ташаббуси бевоситаи давлатҳои минтақа таъсис дода шудааст. Гарчанде, ки нишонаҳои ошкори зиддикоммунистӣ дошт, давлатҳои асосгузор махсусан таъкид мекарданд, ки “Асоссиатсия ба ҳеч ваҷҳ бо ягон давлати абарқудрат ё блок робита надорад ва ба муқобили ягон кишвар нигаронида нашудааст” [3, с. 12].

Вале бо вучуди аз ҷиҳати идеологӣ наздик будани Бангкок (Таиланд), Куала Лумпур (Малайзия) ва Манила (Филиппин) байни онҳо ихтилофҳои муайяне вучуд доштанд, ки барои кори босамари ин иттиҳод монеъ мешуд. Хусусан Филиппин зидди ақидаи муттаҳид намоии Малайзия буд, зеро ҷиҳати дохил намудани Сингапур ва ҳудудҳои таҳти васояти Британия - Бруней, Саравак ва Сабоҳ ба Федератсияи Малайя эътироз намуда, дар чунин ақидабуд, ки Сабаҳ қаламрави қадимаи Филиппин аст. Мавқеи ба ҳамин монандро дар бобати “тақобули Малайзия” Индонезия ҳам дошт, ки аъзои АКО набуд, балки мисли Филиппин ба қаламрави Климантанаи Шимолӣ, ки ҳудуди Англия ба ҳисоб мерафт даъво менамуд.

Бо мақсади интихобӣ намудани лоиҳаи Федератсияи Малайзия, мақомоти Индонезия ташаббуси таъсиси як созмони зерминтақавиро пешниҳод намуд, ки ба он кишварҳое дохил мешуд, ки қисмати зиёди аҳолиашонро малайиҳо ташкил медоданд. Дар моҳи март соли 1963 сарони ҳукуматҳои се мамлакате, ки дар онҳо гуруҳи этникии малайиҳо (Индонезия, Малайзия, Филиппин) бартарӣ доштанд, дар Манила маҷлиси машваратие барпо намуданд, ки дар рафти он, дар бораи барпо намудани конфедерацияи умумии малайӣ бо номи Мафилиндо, ки мақсади асосиаш “ҳал намудани мушкилотҳои Осиёи Ҷанубу Шарқӣ бо усулҳои осеғӣ ва аз тарафи худди Осиёи Ҷанубу Шарқӣ” буд, ба имзо расониданд [3, с. 14]. Аммо баъди таъсиси Федератсияи Малайзия (16 сентябри соли 1963) Мафилиндо пош хӯрд, Филиппин аз АКО хориҷ шуд ва бо ҳамин фаъолияти Мафилиндо дар амал фалаҷ гардид. Ассотсиатсия, ки пешгузаштаи АСЕАН аст, расман чор соли дигар фаъолият намуда, соли 1967 барҳам хӯрд.

Ҷарчанд Филиппин дар аввал Малайзияро ба расмият нашинохта буд, вале бо миёнаравии ИМА муносибатҳои кишварҳои мазкур баъди як сол ба эътидол омад. Аллақай дар моҳи июни соли 1966 ҳар ду давлат дар конференсияи муассисони Шӯрои Осиё ва Уқёнуси Ором (АЗПАК), ки шаҳри Сеул баргузор гардид иштирок намуданд. Шӯрои Осиё ва Уқёнуси Ором нӯҳ мамлакатҳои ғайрикоммунистӣ, ки иттифокчиёни сиёии Вашингтон ва Лондон буданд, аз қабилҳои Япония, Австралия Зеландияи Нав, Кореяи Ҷанубӣ, Тайван, Ветнами Ҷанубӣ, Таиланд, Филиппин ва Малайзияро муттаҳид менамуд [3, с. 15]. Аммо таъсиси АЗПАК сарфи назар аз намоёндагии расмиаш, дар муқоиса бо АКО як қадам ба ақиб буд, зеро он кишварҳои минтақаро ба модели ҳамкориҳои “таҳмилшуда (ё маҷбурӣ ё таҳти таъсир)” баргардонд ва дар асл онҳоро водор намуд, ки бар зидди дигар мамлакатҳои Осиё (пеш аз ҳама Ветнами Шимолии сотсиалистӣ) дӯстӣ намоён. Ҳамин тавр, таъсиси АЗПАК ба равандҳои ҳамгироии минтақавӣ мусоидат наамуда, баръакс монети пешрафти равандҳои ҳамгироӣ дар Осиёи Ҷанубу Шарқӣ мегардид, ки тақсимоли давлатҳои минтақаро ба коммунистӣ, антикоммунистӣ ва бетараф, ҷудо менамуд.

Дар баробари ин тавачҷуҳ дар доираи институтҳои самарабахши минтақавӣ сиёсӣ муттаҳид намудани мамлакатҳои Осиёи Ҷанубу Шарқӣ мубрамияти худро гум накард. Пас аз барқарор шудани муносибатҳои дипломатӣ байни Манила ва Куала-Лумпур, Филиппин ба АКО баргашт, аммо ин созмон дигар ба талаботи замони ҷавобгӯ набуд. Бо дар назардошти тағиротҳои дар минтақа рухдода, зарурати коркарди формати нави фарогиранда бавучу домад. Дар Индонезия сарнагун шудани режими Сукарно ва ба сари ҳокимият омадани генерали зиддикоммунистӣ Сухарто, ки гӯруҳи барои «тақобули Малайзия» коркарда истодаро барҳам дод ва дар харитаи сиёсии минтақа пайдошудани Сингапур ҳамчу давлати мустақил шинохта шуд. Бо оғози «инқилоби фарҳангӣ» дар Ҷумҳурии мардумии Чин ва бо дакстгирии Пекин дар мамлакатҳои Осиёи

Чанубу Шарқӣ фаъолшавии гуруҳҳои чапгарои радикалӣ, интернатионализатсия ва тезу тунд гардидани низои Ветнам раванқ ёфт.

Ҳамаи ин воқеаҳо баҳонае барои ба вучуд омадани ташаббуси дигари ҳамгирӣ дар минтақа гардиданд, ки ин дафъа Индонезия Малайзия, Сингапур, Филиппин ва Таиландро, ки дар асл ворисони АКО гардиданд муттаҳид менамуд. Созмони нави зерминтақавӣ ба худ номи Ассотсиатсияи кишварҳои Осиёи Чанубу Шарқӣ-ро (АСЕАН) гирифт. Баъдан, нишастии вазирони қорҳои хориҷии "Панҷгона" кишварҳои созмондиҳандаи АСЕАН дар моҳи августи соли 1967 дар Бангкок гузат касе имкони пегӯӣ намудани ояндаи созмони мазкурро надошт. Баҳсҳои ҳудудии байни Таиланд ва Малайзия, Малайзия ва Индонезия, Филиппин ва Малайзия ҳамчунон ба равобити дуҷонибаи байни давлатҳо монеа эҷод менамуданд. Аммо ин кишварҳо барои ҳал намудани мушкилоти муҳиме, ки ба тамоми минтақа таъсир мерасонид, омода буданд, ки баҳсҳои байни ягдигариро канор бигузоранд ва сари масоли минтақавӣ ба ҳам оянд.

Боз як кӯшиши ташкили созмони ҳамгирӣ минтақавӣ Осиёи Чанубу Шарқӣ дар шароите сурат гирифт, ки мамлакатҳои ғайрикоммунистии минтақа бояд дар баробари таҳдидҳои берунӣ ва дохилӣ муттаҳид шаванд. Интервенсияи рӯирости ИМА дар ҳодисаҳои Ханой ва Сайгон Осиёи Чанубу Шарқиро ба маркази муқовимати Иттифоқи Шӯравӣ ва Амрико табдил дод, ки на танҳо давлатҳои ба созмон ҳамроҳнашуда, балки иттифоқчиёни минтақавӣ ИМА-ро низ ба ташвиш овард. "Хатари коммунизм" барои мамлакатҳои ин минтақа чиҳати дигари дохилӣ - мубориза бурдан ба муқобили гуруҳҳои чапгарои радикалӣ, ки аз ҷониби Чин маблағгузори мешуданд, мубориза бурдан бар зидди интиқоли "инқилоби фарҳангӣ" ба ҳудудҳои кишварҳои ОҚШ, зарурати муттаҳид намудани онҳоро дошт.

АСЕАН дар натиҷаи барқарор намудани раванқҳои дохили минтақавӣ ва мушкилотҳои ғайриминтақавӣ ташкил ёфт. АСЕАН бо рухсати ИМА ва Англия ба сифати муқобилият ба низоми коммунистӣ то андозае бар зидди Иттиҳоди Шӯравӣ нигаронида шуда буд, вале АСЕАН ба зудӣ аз иштирок дар муқовимати байни низомиҳо дур шуд, ва ин мавҷудияти ӯро ҳамчун як бозингари фаъол дар арсаи байналмилалӣ муайян кард [5, с. 94]. Ҳамин тариқ метавон гуфт, ки муваффақияти таърихии АСЕАН ба мавҷудияти омилҳои пуриқтидори марказгурези дорои хусусияти дохилиминтақавӣ вобаста буд, ки тамоюлҳои марказгурези аз ҷониби қудратҳои ғайриминтақавӣ таҳриқкунанда мағлуб намуданд.

Сарфи назар аз ин, мамлакатҳои асосгузори АСЕАН аз аввал ба он дохил шудани дигар кишварҳои минтақаро ба назар гирифта буданд. Аз ҷумла, дар ҳуҷҷати асосии он - Декларацияи Бангкок (соли 1967) ба таври возеҳ гуфта шудааст, ки "АСЕАН барои вуруди тамоми давлатҳои минтақавӣ Осиёи Чанубу Шарқӣ, ки ҳадаф, қонун ва мақсадҳои онро пайгирӣ мекунанд, боз аст" [6]. Дар солҳои 60-70-ум асри ХХ барои шомил шудан ба Ассотсиатсия борҳо ба Бирма

пешниҳод карда шуд, дар моҳи январи соли 1984 Бруней пас аз Британияи Кабир истиқлолият ба даст оварданад аз чунин пешниҳод истифода бурд. Вале васеъшавии миқёси АСЕАН танҳо баъди “Чанги Сард” ва барҳамхурии болокҳои зиддикомунистӣ ва комунистӣ дар минтақа имконпазир гардид. Моҳи июли соли 1995 Ветнам ба АСЕАН ҳамроҳ шуд, дар июли 1997 Мянма ва Лаос ҳамроҳ гардиданд ва дар моҳи апрели соли 1999 Камбоҷа ба АСЕАН ҳамроҳ гардид. Ҳаминтавр, сарфи назар аз пешгӯиҳои скептикҳо, АСЕАН аз бӯҳронҳои ногузири рушд бомуваффақият наҷот ёфт ва қобили ҳаёт будани худро дар амал исбот кард.

Таҳлил намудани заминаи меёриву ҳуқуқи АСЕАН-ро метавон ба панҷ марҳилаи рушди сохтори институтсионалии ин созмон ҷудо намуд [7].

а. Марҳилаи худшиносӣ (1967-1976). АСЕАН дар давраи аввали мавҷудияти худ як сохтори басо нопойдори сиёсӣ-иқтисодӣ буд, ки мамлакаҳои аъзои он пеш аз ҳама барои бартараф намудани ихтилофотҳои дар байни худ мавҷудбуда ва инкишофи муносибатҳои мутобиқгардида барои ҳалли мушкилотҳои умумиминтақавӣ кӯшиш менамуданд. Рӯйхати муфассали вазифаҳои, ки дар назди аъзоёни АСЕАН истодааст, дар Декларатсияи Бангкок (Эъломияи АСЕАН), ки аз ҷониби вазирони корҳои хориҷӣ моҳи августи соли 1967 тартиб дода шуда буд дарҷ гардидааст.

Дар он мақсади муассисони АСЕАН оид ба ташаккули механизми амалинамоии ҳамкориҳои минтақавӣ, барои ноил шудан ба се ҳадафи асосӣ сабт шудааст:

- ҳавасманд гардонии рушди иқтисодӣ, пешрафти иҷтимоӣ ва фарҳангии минтақа дар заминаи амалҳои муштарак;
- таҳкими сулҳу амният дар Осиёи Ҷанубу Шарқӣ;
- инкишофи ҳамкорҳо ва ёри хамдигарӣ дар масъалаҳои, ки манфиати умумии иқтисодӣ, иҷтимоӣ, маданӣ, техникӣ, илмӣ ва маъмурий доранд.

Аз гуфтаҳои боло маълум мешавад, ки АСЕАН дар ибтидо бештар ҳамчун «клуби ёрии хамдигарӣ» дар назар гирифта шуда буд, на ҳамчун иттиҳоди иқтисодӣ ё блоки ҳарбӣ сиёсӣ. Веле бо вучуди ин, ва бо дарназардошти вазъи мураккаби байналмилалӣ дар минтақа масъалаи таъмини бехатарии минтақа аз рӯзномаи АСЕАН берун намонданд.

б. Марҳилаи ташаккул (1976-1992). Моҳи феввали соли 1976 дар ҷазираи Балии Индонезия аввалин нишастии АСЕАН баргузор шуд. Аз ин лаҳза марҳилаи нави рушди институтсионалии созмон оғоз ёфт. Маҳз дар ҳамин давра ба идеологияи умумиминтақавӣ, ки номи “Роҳи АСЕАН” (The ASEAN Way) –ро гирифт, асос гузошта шуд. Принсипҳои асосӣ он, ки дар Шартномаи дӯстӣ ва ҳамкорӣ дар Осиёи Ҷанубу Шарқӣ (Шартномаи Бали) ифода ёфтаанд, ин аст:

- эҳтироми мутақобила ба истиқлолият, соҳибхитиёрӣ, баробарӣ, тақсимнопазирӣ ҳудудӣ ва ҳувиати миллии ҳамаи миллатҳо;

- ҳуқуқи хар як давлат ба озод будан аз даҳлат, тобеъкунӣ ё маҷбуркунӣ аз берун;

- даҳлат накардан ба корҳои дохилии ҳамдигар;
- бо роҳи осоишта ҳал намудани ихтилофҳо ва баҳсҳо;
- даст кашидан аз истифодаи қувваи зурӣ ё таҳдиди истифодаи он;
- ва ба роҳ мондани ҳамкориҳои мутақобилаи судманд.

Қабули қарорҳо "бо роҳи АСЕАН" иштироки ҳамаи ҷонибҳои манфиатдорро дар машваратҳои ғайрирасмӣ дар назар дорад, ки ҳадафи он ҷустуҷӯи розигии тарафайн оид ба ин ё он мушкилот мебошад. [8, с. 8] Агар дар рафти гуфтушунид тарафҳо ба якдигарфаҳмӣ муяссар нагарданд, ҳукми ин масъала ба муҳлати номуайян мавқуф гузошта мешавад. Ин механизми қабули қарор ба принципҳои анъанавии машваратӣ ва расидан ба тавофуқ ва ҳамфикрӣ, ки ҳангоми муҳокимаи нуқтаҳои назари гуногун, роҳи ҳале пешниҳод мегардад, ки барои ҳамаи иштирокчиёни мубоҳиса қобили қабул аст. Бо дарназардошти он, ки АСЕАН дар шароити ноустувории минтақавӣ, нобоварии мутақобилаи байни кишварҳои асосгузор, ки на танҳо аз тафовутҳои этникӣ, забонӣ ва конфессионалӣ, балки бар асари зиддиятҳои идеологӣ ва баҳсҳои ҳудудӣ таъсис дода шуда буд, ин усули қабули қарорҳо самараноктарин ба ҳисоб мерафт, ки бавоситаи таҳкими эътимоди мутақобила ва рушди ҳамкориҳои прагматикӣ дар доираи Ассотсиатсия мусоидат менамуд.

Дар баробари ҳуҷатҳои ҷолиби сиёсии ин давра Декларацияи Манила, ки дар натиҷаи сеюмин мулоқоти АСЕАН, дар сатҳи олий дар моҳи декабри соли 1987 ба имзо расида буд ва натиҷаи пурраи мавҷудияти бист солаи Ассотсиатсияро ташкил медод, зикр намудан ба маврид аст. Яке аз нуқтаҳои муҳими Ёлломияи Манила ин, мулоҳизаи кишварҳои АСЕАН дар мавриди таъсиси минтақаи озод аз силоҳи ҳастай дар Осиёи Ҷанубу Шарқӣ буд. Ин ташаббус далели он гардид, ки Ассотсиатсия омода аст, ки ҳалли мушкилотҳои амниятии минтақаро ба ўҳда гирад ва бо давлатҳои абарқудрат дар заминаи баробар мусоҳиба намояд.

с. Марҳалаи васеъшавӣ (1992-1999). Чорумин нишастии солгарди АСЕАН моҳи январи соли 1992 дар Сингапур баргузор гардид. Дар Декларацияи Сингапур, ки дар он ҷо қабул гардид, комёбиҳои асосии иттиҳодно дар зарфи чоряк асри гузашта чамъбаст намуда, марҳалаҳои асосии тараққиёти минбаъдаи онро нишон доданд. Дар он аз ҷумла, хусусияти ошкоро доштани созмон ва омодагии он барои баррасии масъалаҳои амниятии минтақавӣ бо тамоми давлатҳои минтақа (аз ҷумла бо кишварҳои сотсиалистии Ҳиндухитойи Шарқӣ) ва шарикони муқоламавии ғайриминтақавӣ зикр гардидааст. Ҳамчун як қадами амалӣ дар татбиқи ин мақсад таъсиси Форуми минтақавии АСЕАН (ФМА), механизми гуфтушуниди дипломатияи пешгирикунанда, ки қодир ба хомӯш кардани низоъҳоро дар марҳилаи аввал ва мусоидат ба ҳалли осоиштаи зиддиятҳо пешбинӣ шудааст, таъсис дода шуд. Ҷаласаи аввалини ФМА моҳи июли соли 1994

дар Бангкок баргузор шуда буд ва аз он сол инчониб ҳамасола гузаронида мешавад.

Дар ҷаласаи Сингапур ҳамчунин тасмим гирифта шуд, ки мулоқоти раҳбарони “шашгона” мунтазам (дар се сол як маротиба) баргузор шавад, на фақат дар шароити зарурӣ, ки дар ҳуҷҷатҳои қаблӣ сабт шуда буданд.

Моҳи июли соли 1992 Ветнам, Камбоҷа ва Лаос, ки Шартномаи Бали-ро имзо намуданд, мақоми нозирони доимиро дар АСЕАН гирифтанд ва дар моҳи июли соли 1995 Ветнам расман ба Ассотсиатсия дохил шуд. Дар нишасти панҷуми АСЕАН, ки моҳи декабри соли 1995 дар Бангкок баргузор гардида буд, раҳбарони “Ҳафтгона” (G7 АСЕАН) бо раҳбарони Камбоҷа, Лаос ва Мянма музокироти ғайрирасмӣ анҷом доданд. Дар натиҷа, дар декларатсияи хотимавии маҷлиси машваратии Бангкок АСЕАН ҳадафи худро дар бораи то охири аср муттаҳид намудани ҳамаи даҳ давлати Осиёи Ҷанубу Шарқӣ эълон намуд. Чунон ки маълум аст, ин ҳадафи мазкур бо муваффақият иҷро гардид.

Дар қатори дигар ҳуҷҷатҳои муҳими дар ин давра ба имзорасида, бояд эълумияи барномавии «Дидгоҳи АСЕАН - 2020», ки дар нишасти дуюми ғайрирасмӣ АСЕАН, моҳи декабри соли 1997 дар Куала-Лумпур баргузор гардид, қабул карда шудааст, зикр намоем.

Дар ин эълумия, ба ҷуз аз масъалаҳои сиёсӣ, муҳимияти ҳамгирии иқтисодӣ дар минтақа нишон дода шудааст. Аз ҷумла, дар он бори дигар таъкид гардидааст, ки кишварҳои минтақа омодаанд ташкили Минтақаи озоди иқтисодии АСЕАН (АФТА - ASEAN FREE TRADE AREA), ки соли 1992 дар Эълумияи Сингапур сабт шудааст, ба роҳ монанд ва инчунин ба ҳадаф гирифта шуд, ки Минтақаи сармоягузори АСЕАН, Системаи умумии энергетикӣ АСЕАН, қубурҳои умумии газ ва обгузари АСЕАН ва рушди манбаҳои барқарор шавандаи энергия ро бунёд намоянд.

Моҳи декабри соли 1998 дар нишасти шашуми АСЕАН дар Ханой як санади дигари сиёсӣ бо номи «Нақшаи амалиёти Ханой» қабул гардид, ки дар он қадамҳои мушаххас оид ба татбиқи вазифаҳои солҳои 1999-2004, ки дар «Дидгоҳи АСЕАН - 2020» гузошта шудаанд, муайян карда шуданд. Ғайр аз ин, дар Декларатсияи Ханой зарурати густариши минбаъдаи равандҳои ҳамгирии минтақавӣ зикр гардидааст.

d. Марҳилаи институтсионализатсия (1999-2007). Аз охири солҳои 1990-ум сар карда, самитҳои АСЕАН (расмӣ ва ғайрирасмӣ) ҳамасола ва аз миёнаҳои солҳои 2000-ум ду маротиба дар як сол гузаронида мешаванд. Дар ин давра тамоюли инкишофи сохтор ва тартиби кори он дар доираи ҳамкориҳои АСЕАН мушохида карда мешавад, агар пештар раҳбарони давлатҳо ва ҳукуматҳои мамлакатҳои АСЕАН танҳо бо қабули декларатсияҳои тантанавӣ ба муносибати солгарди навбатии Ассотсиатсия маҳдуд мешуданд, пас дар марҳалаи нав дар рӯзномаи он пурмазмун гардида, ба танзимдарории фаолияти АСЕАН ва соҳаҳои махсуси он, ки барои кишварҳои узв манфиатдоранд бештар баррасӣ мегарданд.

Дар нуҳумин мулоқоти расмии роҳбарони “Даҳгона”, ки моҳи октябри соли 2003 дар қазираи Балии Индонезия баргузор гардид, нусхаи нави “Эъломияи АСЕАН” таҳти унвони “Эъломияи дуҷуми ризоияти Бали” муаррифӣ шуд. Ин ҳуҷҷат аввалин ҳуҷҷате буд, ки дар он аввалин бор хоҳиши кишварҳои минтақа барои таъсиси ин Иттиҳод зикр гардид, ки аз се асос (рукн) иборат буд: ҳамкориҳои сиёсӣ ва амниятӣ, ҳамкориҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ-фарҳангӣ.

Эъломияи мазкур тавсифи муфассали ҳар се қисмҳои иттиҳоди АСЕАН-ро дар бар гирифта, тафовути куллии онро аз аҳдномаҳои мудофиавӣ, иттифоқҳои низомӣ, блокҳои амниятӣ ва дигар шаклҳои муқаррари иттиҳодияҳои минтақавӣ, нишон медиҳад.

Дар саммити навбатӣ, ки дар моҳи ноябри соли 2004 дар Лаос баргузор шуд, Барномаи амалиёти Вентиян оид ба ташаккули иттиҳоди АСЕАН ва қисмҳои алоҳидаи он барои солҳои 2004-2010 ба тасвиб расид.

Дар нишасти сенздаҳуми роҳбарони Ассотсиатсия, ки моҳи ноябри соли 2007 дар Сингапур баргузор шуда буд, Хартияи АСЕАН қабул гардид, ки 15 декабри соли 2008 ба кор шурӯ намуд. Он сохторҳои идоракуниро, ки то он замон таҳия шуда буданд, - Саммити АСЕАН, Шӯрои ҳамоҳангсозии АСЕАН (иборат аз вазирони корҳои хориҷӣ), Шӯрои иттиҳод (ё ҷаъмияти) АСЕАН, инчунин котиботи миллӣ ва кумитаи намояндагони доимии мамлакатҳои аъзои АСЕАН-ро қайд намуд. Ғайр аз ин, тибқи Хартияи АСЕАН бояд Фонди АСЕАН ва идораи махсуси АСЕАН оид ба ҳуқуқҳои инсон таъсис дода мушуд. Механизми мавҷудаи машваратӣ ва ризоият ҳамчун асоси ҳамкорҳои мутақобил байни кишварҳои ширкаткунанда пазируфта шуд.

Илова бар ин, дар соли 2007 давлатҳои “даҳгона” (G-10) ташаббуси таъсиси Форуми баҳрии АСЕАН-ро, ки ҳамчун платформаи муколама ва табодули таҷриба байни коршиносони ҳукуматӣ ва ҷомеаи илмӣ оид ба доираи васеи масъалаҳои таъмини озодии киштиронӣ амал мекунанд, баромад карданд.

Дар Форуми мазкур намояндагони “Даҳгона” ва ҳашт кишвари шарикӣ минтақавӣ аз қабилӣ: Русия, ИМА, Чин, Ҳиндустон, Чопон, Чумҳурии Корея, Австралия ва Зеландияи Нав иштирок намуданд. Ҷаласаи ифтитоҳии Форуми баҳрӣ моҳи июли соли 2010 дар Сурабая (Индонезия) баргузор гардид.

е. Марҳилаи шакливазкунӣ (аз соли 2007 то имрӯз). Таҳаввулоти АСЕАН дар марҳилаи ҳозира аз рӯи ҳуҷҷатҳои барномавӣ, ки дар ибтидои солҳои 2000-ум тасдиқ шудаанд, муайян карда мешавад. Аз ҳуҷҷатҳои дар ин давра қабул гардида «Харитаи роҳ ба Иттиҳоди АСЕАН»-ро (март 2009, Таиланд), қайд кардан лозим аст, ки дар он вазифаҳо барои ташаккули Иттиҳод, пешниҳоди нақшаҳои он дар соҳаҳои сиёсат ва амният, Иттиҳоди иқтисодӣ ва иҷтимоӣ-фарҳангӣ барои солҳои 2009-2015 оварда шудаанд, ҷамъбаст карда мешавад.

Ғайр аз ин “Эъломияи сеюми ризоияти Бали” (ноябри соли 2011, Индонезия), ки нақшаи амалҳои навро барои солҳои 2013-2017 тасҳеҳ кардааст, Эъломияи Бандар-Сери-Бегаван дар бораи дидгоҳ барои Иттиҳоди АСЕАН пас аз 2015

(октябри 2013, Бруней) ва Эълomiaи Нейпидо дар бораи дидгоҳ барои Иттиҳоди АСЕАН пас аз 2015 (ноябри 2014, Мянма), қобили тавачҷӯҳ аст.

Дар нишасти 27-уми АСЕАН, ки моҳи ноябри соли 2015 дар Малайзия баргузор шуд, бо тантана эълон шуд, ки созишномаи таъсиси Иттиҳод аз 31 декабри соли 2015 эътибор пайдо мекунад. Илова бар ин, роҳбарони давлатҳо ва ҳукуматҳои Ассотсиатсия як санади дигари барномавӣ бо номи "АСЕАН 2025: иттиҳоди созанда" – ро қабул карданд, ки дар он самтҳои асосии таҳаввулоти минбаъдаи Ассотсиатсия барои даҳ соли оянда муайян карда шуданд. Дар он лоиҳаҳои инкишофи Иттиҳод дар соҳаи сиёсат ва амният, иттиҳоди иқтисодӣ ва иттиҳоди иҷтимоӣ-фарҳангӣ, Нақшаи генералии алоқамандкунии ва нақшаи кории Ташаббуси ҳамгироии АСЕАН 2015-2025 дохил карда шудаанд [8, с. 8].

Дар самити 32-юм ки моҳи апрели соли 2018 дар Сингапур баргузор шуд, ҳуҷҷати концептуалӣ таҳти унвони «Нигоҳи роҳбарон ба АСЕАН-и устувор ва навоар» қабул карда шуд, ки дар он 10 шарти асосии «Устуворӣ ва навоарӣ» номбар шудааст.

Моддаҳои ҳаштум ва даҳуми ин рӯйхат, ки дар он нигоҳдории суботи минтақа мустақиман ба “таҳкими ҳувиати АСЕАН” ва “эҳтироми ҳуқуқ ва озодиҳои инсон” иртибот дода мешавад, қобили тавачҷӯҳ аст. Дар баробари ин, бояд қайд кард, ки дар ин чо маъноии тафсилоти либералии ҳуқуқ ва озодиҳои инсон нест, балки тафсирест, ки дар Эълomiaи АСЕАН оид ба ҳуқуқи инсон, ки аз соли 2012 қабул шудааст, баён гадидааст. Ба ибораи дигар, таҳкими ҳувиати АСЕАН ва эҳтиром ба ҳуқуқ ва озодиҳои инсон аз тарафи раҳбарони АСЕАН дар заминаи “арзишҳои осиегӣ” баррасӣ мегардад, ки ҳуҷҷати мазкур дар чунин руҳия навишта шудааст.

Ҳувиати минтақа бо наздикии ҷуғрофӣ, таърихи умумӣ, ваҳдати сиёсӣ, наздикии фарҳангӣ ва таҷриба асос наёфтааст, ҳарчанде, ки ҳамаи ин бешубҳа унсурҳои муҳиманд, вале барои ташаккули ҳувиати минтақавӣ басанда нестанд. Он тавассути ҳамкориҳои зичи ҳукуматҳо ва дар асоси дастгирии васеи омма ба вучуд омадааст. Афзоиши институтҳои бисёрҷониба дар даҳсолаҳои охир ва тамоюли афзояндаи минтақагарой (ҳамгирой) дар Осиёи Ҷанубу Шарқӣ дар баробари ҳувиати миллӣ ҳисси муайяни ҳувиати минтақавиро дар ҳар як кишвари минтақа бавучуд овардааст [9, с. 111]. Ҳамин тариқ, ҳувиати минтақавӣ ҳувиати миллиро аз байн намебарад, балки баръакс ҳувиати миллиро бунёд намуда истодааст ва дар байни аҳолии давлатҳои минтақавӣ Осиёи Ҷанубу Шарқӣ ҳисси мансубият ба як Иттиҳоди ягонро ба вучуд овардааст.

Мувофиқи “Оинномаи АСЕАН”, мақоми олиии роҳбарикунандаи Ассотсиатсия “Саммити АСЕАН” мебошад, ки сарони давлатҳо ва ҳукуматҳои Ассотсиатсияро муттаҳид мекунад.

Саммит мақсадҳои сиёсии АСЕАН-ро муайянкарда, қарорҳои калидиро доир ба масъалаҳои сиёсӣ, ноил шудан ба онҳо ва инчунин барои баромадан аз

вазъиятҳои бӯхронӣ, дар асоси риояи принципҳои муҳофиза ва яқдилӣ қабул мекунад.

Раёсати АСЕАН ҳамасола аз як узви Ассотсиатсия ба дигараш бо тартиби алифбои англисӣ мегузарад, аммо дар ин ҷоида истисноҳо вучуд доранд (масалан, Мянма бо сабабҳои бад будани вазъи сиёсии дохилаш дар соли 2004 аз раёсати худ даст кашадааст). Мулоқотҳои сатҳи оли дар як сол ду маротиба таҳти роҳбарии кишвар мизбон-раиси созмон баргузор мешаванд.

Дувумин мақомоти муҳими роҳбарикунандаи АСЕАН Шӯрои ҳамоҳангсозии АСЕАН мебошад, ки аз вазирони корҳои хориҷии кишварҳои узв иборат аст, ки дар як сол на камтар аз ду маротиба барои омода кардани рӯзномаи нишастҳои АСЕАН ва назорати иҷроии қарорҳои онҳо ҷамъ меоянд. Шӯрои мазкур инчунин вазифадор аст, ки фаъолияти се шӯрои иттиҳоди АСЕАН-ро ҳамоҳанг созад, то ки стратегияҳои онҳо ба якдигар мувофиқат кунанд ва пурзур намудани самарани онҳо ва амалӣ гардондани ҳамкориҳои мутақобилан судмандро дар байни онҳо назорат барад. Шӯроҳои ҷамъиятии АСЕАН дар навбати худ барои фаъолияти идораҳои вазоратҳо масъуланд ва ба сардорони давлатҳо ва ҳукуматҳои АСЕАН ҳисобот медиҳанд. Ҷаласаҳои онҳо дар як сол на камтар аз ду маротиба таҳти роҳбарии вазирони кишвар –раиси Ассотсиатсия, ки ба самтҳои мушаххас: бахши амният, иқтисод ва ҳамкориҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ масъуланд, баргузор мешавад.

Яке аз идораҳои муҳими Ассотсиатсия Котибот мебошад, ки қароргоҳаш дар шаҳри Ҷакарта пойтахти Индонезия воқеъ аст. Бо мақсади беҳтар намудани ҳамкориҳои байни мамлакатҳои аъзо дар заминаи котиботи Ассотсиатсия Кумитаи намояндагони доимӣ дар АСЕАН таъсис дода шудааст, ки дар он ҳар як давлати “Даҳгона” намояндаи доимии худро дар рутбаи сафир таъин мекунад. Илова бар ин, дар кишварҳои узв, котиботи миллии АСЕАН таъсис дода шудааст, ки вазифаҳои ҳамоҳангсозии иҷроии қарорҳои АСЕАН дар сатҳи миллий ва ҳамчунин огоҳ намудани ҷомеаи маҳаллӣ ва соҳибкоронро дар бораи имкониятҳои пешниҳодкардаи Ассотсиатсия иҷро мекунад.

Дабири кулли АСЕАН аз ҷониби раҳбарони воломақоми кишварҳои узв ба мӯҳлати панҷ сол таъин мешавад ва ҳуқуқи такроран интихоб шуданро надорад, барои довталабоне, ки ба ин вазифа пешниҳод мегарданд талаботҳои махсус аст, ки онҳо бояд ҷавобгӯ бошанд, онҳо бояд шаҳрвандони кишварҳо иузви Ассотсиатсия бошанд, ротатсияи онҳо бояд мувофиқи принсипи алифбо (аз рӯи номҳои англисии давлатҳои АСЕАН) анҷом дода шавад, ҳангоми интихоби номзадҳо қобилият, таҷрибаи касбӣ ва ҷинси онҳо бояд ба назар гирифта шаванд.

Котиби генералӣ дар ҷаласаҳои Саммити АСЕАН, Шӯрои ҳамоҳангсозӣ, Шӯрои Иттиҳод ва дигар чорабиниҳои, ки ҳузури ӯро тақозо мекунанд, ширкат варида, инчунин АСЕАН-ро дар ҳамкорӣ бо шарикони байналмилалӣ Ассотсиатсия намояндагӣ мекунад.

Аз миёнаҳои солҳои 70-уми асри гузашта баргузори вохӯриҳои муштараки вазирони корҳои хориҷӣ ва вазоратҳои соҳавии кишварҳои АСЕАН бо ҳамкории худ аз кишварҳои шарикони муколамавии Ассотсиатсия анъана шудааст [9, с. 60]. Ингуна вохӯриҳоро конференцияҳои баъди вазирон низ меноманд, зеро онҳо баъди вохӯриҳои вазирон ташкил карда мешаванд, ки намояндагони мамлакатҳои АСЕАН ҳамаи масъалаҳои муҳимро дар байни худ муҳокима намуда, аз руи онҳо мавқеи мувофиқба кишвари худро пешниҳод мекунанд.

Конфронсҳои баъди вазирон чун анъана дар формати "10+1" баргузор мешаванд. Илова бар ин, аз охири солҳои 1990-ум мулоқотҳои сатҳи олӣ байни АСЕАН ва шарикони муколамавии он (Русия, ИМА, ИА, Канада, Австралия, Зеландияи Нав, Чопон, Кореяи Ҷанубӣ, Чин ва Ҳиндустон) дар "10+1", "10+2" (АСЕАН + Австралия ва Зеландияи Нав) ва "10+3" (АСЕАН + Чин, Чопон, Кореяи Ҷанубӣ) баргузор мегарданд.

Минбари дигари муколама бо шарикони байналмилалӣ Ассотсиатсия, ба ҷуз конфронсҳо ва нишастҳои баъди вазирон, Форуми Осиё ва Аврупо (АСЕМ) мебошад, ки ҷаласаи ифтитоҳии он моҳи март соли 1996 дар Бангкок баргузор шуда буд. Дар нахустин нишастӣ формати Осиё ва Аврупо ҳафт кишвари узви АСЕАН, Чин, Чопон, Кореяи Ҷанубӣ, 15 кишвари узви Иттиҳодия Аврупо ва раиси Комиссияи Аврупо ширкат доштанд. Дар оянда ҳаёти АСЕМ ба таври назаррас васеъ гардид. Ҳоло ин сохтор панҷоҳу як кишвар ва ду созмони минтақавиро (АСЕАН ва ЕС) муттаҳид мекунад ва дар ду сол як маротиба ҷамъ мешавад.

АСЕАН ақидаҳои форумҳои байни минтақавиро идома дода, аз охири солҳои 1990-ум, Ассотсиатсия ба институтсионализатсияи робитаҳо бо Амрикои Лотинӣ шурӯъ намуд. Сингапур ва Чили ҳамчун ҳамоҳангсози раванди таъсиси иттиҳодияи нав баромад карданд, ки номи Форуми ҳамкориҳои Осиёи Шарқӣ ва Амрикои Лотинӣ (Forum for East Asia - Latin America Cooperation, FEALAC)-ро гирифтааст. Нахустин ҷаласаи вазирони корҳои хориҷӣ, ки моҳи март соли 2001 дар пойтахти Чили - шаҳри Сантяго баргузор гардид, дар он Ҳуҷҷати ба низом дароранда, муайянкунандаи ҳадаф, принципҳо ва самтҳои асосии фаъолияти FEALAC – ФИАЛАК қабул гардид. Дар он 30 давлат (баробар аз Осиёи Шарқӣ ва Амрикои Лотинӣ) иштирок доштанд. Дар аввал ин вохӯриҳо дар ҳар 3 сол, баъдан дар 2 сол як маротиба баргузор мешуданд. Ҳамчу АСЕМ ин чорабиниҳо бо навбат дар як минтақа ва сипас дар минтақаи дигар баргузор мешаванд.

Ташаббуси дигаре, ки бо иштироки кишварҳои АСЕАН роҳандози гардидааст ин Муколамаи Ҳамкориҳои Осиё (Asia Cooperation Dialogue, ACD-МҲО) мебошад, ки ҷаласаи муассисонаш моҳи июни соли 2002 дар шаҳри Ча-Ами Таиланд баргузор гардидааст. Дар он намояндагони 18 кишвар, аз ҷумла Баҳрайн, Қатар, Ҳинд, Покистон, Бангладеш, Чин, Чопон ва Кореяи Ҷанубӣ иштирок доштанд. Дар айни замон ин созмон 34 давлатро муттаҳид мекунад. Идеяи асосии МҲО ин ташаккули як воситаи нави ҳамкориҳои байниминтақавӣ мебошад, ки он

метавонист "пули байни гурӯҳҳои минтақавии Осиё (АСЕАН, "АСЕАН + 3", СААРК, GCC, ECO, EAEU, SCO ва ғайра) хизмат кунад ва як сохтори пешбарандаи ҳамкориҳои умумиосиёгӣ гардад.

Ғайр аз платформаҳои гуфтушунидҳои байниминтақавӣ, бо ташаббуси АСЕАН ташкил карда мешаванд, яке аз онҳо Саммити Осиёи Шарқӣ мебошад, ки ҳамасола форуми машваратии он барои табодули афкор байни раҳбарони кишварҳои минтақа гузаронида мешавад. Нахустин нишастии Саммити Осиёи Шарқӣ, ки таҳти сарпарастии АСЕАН даъват шуда буд, моҳи декабри соли 2005 дар Куала-Лумпур баргузор гардидааст.

Дар он ғайр аз намояндагони "Даҳгона" намояндагони Австралия, Зеландияи Нав, Япония, Кореяи Чанубӣ, Хитой ва Хиндустоништирок доштанд. Соли 2011 Русия ва ИМА ба иштирокчиёни форум ҳамроҳ шуданд. Аз он вақт инҷониб, чунин нишастҳо дар якҷоягӣ бо Саммитҳои тирамоҳии АСЕАН мунтазам гузаронида мешаванд.

Моҳи апрели соли 2010 бо ташаббуси Ветнам қарор дар бораи таъсиси тартиби воҳӯриҳои вазирони мудофияи АСЕАН бо ҳашт шарикӣ асосии муколама қабул карда шуд (СМОА плюс). Нахустин мулоқот дар ин формат бо ширкати намояндагони Ассан "Даҳгона", инчунин ИМА, Чин, Хиндустон, Чопон, Кореяи Чанубӣ, Австралия ва Зеландияи Нав моҳи октябри соли 2010 дар Ханой (Ветнам) баргузор гардидааст. Дар натиҷа, Эъломияи муштарак қабул карда мешавад, ки дар он "СМОА плюс" ҳамчун ҷузъи асосии меъморӣ амнияти минтақавӣ муайян карда шуд. Корҳои амалӣ дар фармати мазкур дар сатҳи мансабдорони баландпоя ва коршиносони вазоратҳои мудофия, инчунин дар доираи шаш гурӯҳи кории махсусгардонидашуда: тиббӣ, ҳарбӣ, кӯмаки башардӯстона ва воқуниш ба ҳолатҳои фавқулода, амнияти баҳрӣ, мубориза бо терроризм ва посдорӣ сулҳ анҷом дода мешаванд.

Ҳамин тариқ, дар тӯли ним асри мавҷудияти худ, АСЕАН роҳи тӯлонӣ ва душворро тай намуд, ки аз як гурӯҳи зерминтақавӣ, ки дар натиҷаи зиддиятҳои дохилӣ аз ҳам ҷудо шуда буданд, то ба як созмони мукаммали минтақавӣ, ки ҳоло ҳамкориҳоро дар соҳаҳои гуногун бо давлатҳои абарқудрати ҷаҳонӣ фаъолона инкишоф медиҳад ва ба шарофати он рӯзномаи байналмилалиро муайян мекунад, табдил ёфт.

Бо тавачҷуҳ ба гузашта метавон гуфт, ки кишварҳои АСЕАН траекторияи дурусти ҳамгироии минтақавиро (ва шояд ягона рӯи дурустро дар он шароити таърихӣ) интихоб намуданд, ки ба онҳо имкон дод нобоварии мутақобиларо аз байн баранд ва сулҳро дар шароити гуногунрангӣ таъмин кунанд ва иттиҳод бошад.

Муваффақияти модели ҳамгироии АСЕАН дар он аст, ки бо шарофати ҷалби қудратҳои бузурги минтақавӣ, аз қабилӣ Чин, Чопон, Кореяи Чанубӣ дар равандҳои ҳамгирӣ, ҳамчун шарикони афзалиятноки муколама ҳамкорӣ намоянд. Ҳамзамон, АСЕАН дар бораи ба мувозинат даровардани муносибатҳои

бозингарони ғайриминтақавӣ, ки манфиатҳои бевоситаи худро дар минтақа доштанд, аз қабилҳои Ҳиндустон, Австралия, Зеландияи Нав, Канада, ИМА ва ИА-ро фаромӯш нанамоянд, барои таъмини муҳити осоишта ва муътадили байналхалқӣ ва барои устувориву субот дар минтақа нигоҳ дорад.

Аз нимаи солҳои 70-уми асри гузашта сар карда АСЕАН стратегияи «доираҳои ҳаммарказиро» бомуваффақият амалӣ менамояд, ки ба зиёд кардани сазо кушишиҳо барои ҳамгироӣ, пеш аз ҳама, дар дохили худӣ Ассотсиатсия; дуюм, дар шакли “АСЕАН+3”; сеюм, дар доираи муносибатҳо бо шарикони муқоламаи Осиё ва Уқёнуси Ором (Чин, Ҷопон, Кореяи Ҷанубӣ, Ҳиндустон, Австралия, Зеландияи Нав); чорум, дар муносибатҳо бо марказҳои қудрати ҷаҳонӣ (Русия, ИМА, ИА); панҷум, дар доираи созмонҳои васеи байниминтақавӣ, аз қабилҳои АТЭС ва АСЭМ равона карда шудааст [10, с. 119].

Тақсимооти афзалиятҳои ҳамгироӣ бо бунёди бошӯрунаи ҳувияти махсуси АСЕАН, ки бо ҷаҳорҷӯбаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ маҳдуд аст, бо муваффақият пурра карда мешавад. Чунин ба назар мерасад, ки ин ду омил ташаккули минбаъдаи иттиҳоди АСЕАН-ро ҳамчун маҷмӯи минтақавӣ ҳавасманд мекунад ва равандҳои ҳамгироиро дар минтақа ба сатҳи нави дигар оварда мерасонанд.

АДАБИЁТ:

1. Whittlesey D.ed Regional Study with Special Reference to Cicography Wash, D.C : Division of Geology and Geography, National Research Council, National Academy of Sciences, 1952. 400 p.
2. Богатуров А.Д., Косолапов Н.А., Хрусталеv М.А. Очерки теории и методологии политического анализа международных отношений. М.: НОФМО, 2002. 390 с.
3. Малетин Н.П. АСЕАН: Четыре десятилетия развития. М., МГИМО - Университет, 2007. 310 с.
4. Заключительное коммюнике Конференции стран Азии и Африки (Бандунг 24 апреля 1955) // Международные отношения и внешняя политика СССР (1871-1957 гг.): Сб. док. — М., 1957. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/136211-zaklyuchitelnoe-kommyunike-konferentsii-stran-azii-i-afriki-bandung-24-aprelya-1955-goda> (дата обращения: 15.09.2022).
5. Орлов В.Г. Политическая обстановка в ЮВА в середине 1960 - х годов и предпосылки образования АСЕАН // Восток Афро - азиатские общества : история и современность. 2009. № 6. С. 84-94.
6. The ASEAN Declaration (Bangkok Declaration). Bangkok. 8 August 1967 // ASEAN Legal Instruments.[Электронный ресурс] Режим доступа: <https://agreement.asean.org/media/download/20140117154159.pdf> (дата обращения: 15.09.2022).
7. АСЕАН // The ASEAN Official Website // The ASEAN Secretariat.[Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.asean.org> (дата обращения: 15.09.2022).

8. Сумский В.В. Опыт регионализма на азиатском Юго-Востоке и поиск ответов на новые вызовы // Международные процессы 2017. Т. 15. № 3. С 5-11. [Электронный ресурс] Режим доступа: https://www.elibrary.az/docs/jurnal/jrn2017_1057.pdf (дата обращения: 15.09.2022).

9. Колдунова Е. В. «Диалоговые партнерства» во внешней политике АСЕАН // Международные процессы. 2017. Т. 15. № 3. С. 46-55. [Электронный ресурс] Режим доступа: <https://istina.msu.ru/publications/article/262325722/> (дата обращения: 15.09.2022).

10. Байков А.А. Сравнительная интеграция: практика и модели интеграции в зарубежной Европе и Тихоокеанской Азии. М.: Аспект Пресс, 2012. 256 с. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.obraforum.ru/pdf/baykov.pdf> (дата обращения: 15.09.2022).

11. Ефремова К. А. Сравнительный анализ теоретических подходов к определению регионального комплекса / К. А. Ефремова // Сравнительная политика. М., 2019. № 2. С. 5–19. [Электронный ресурс] Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/sravnitelnyi-analiz-teoreticheskikh-podhodov-k-opredeleniyu-regionalnogo-kompleksa> (дата обращения: 15.09.2022).

ИСТОРИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ И ЭТАПЫ ФОРМИРОВАНИЯ АССОЦИАЦИИ СТРАН ЮГО-ВОСТОЧНОЙ АЗИИ

КУДРАТЗОДА КОМРОН

к.и.н., заведующий отделом Южной и Восточной Азии ИИПСАЕ НАНТ.

Адрес: 734025, Таджикистан, г. Душанбе, пр. Рудаки 33.

Тел.: (+992) 935282862. E-mail: komron.kudratov@gmail.com

В данной статье рассматриваются исторические этапы и нормативно-правовые основы формирования регионального комплекса в Юго-Восточной Азии с конца 50-х годов XX века до нашего времени. Описывается история до создания региональных организаций, а также оцениваются факторы, способствовавшие формированию регионального комплекса. В данной статье описывается сущность формирования концепции Союза АСЕАН и его отдельных частей. Следует отметить, что коллективные усилия государств-членов АСЕАН, направленные на восстановление внутрорегиональных связей и формирование особой идентичности в регионе Юго-Восточной Азии, способствовали формированию регионального комплекса, что его изучение и исследование в вопросе развития интеграционных процессов между странами Центральной Азии, которые в этом больше нуждаются сегодня, является актуальным и его анализ считается необходимым.

Ключевые слова: АСЕАН, Юго-Восточная Азия, интеграция, региональный комплекс, региональное сотрудничество, партнеры по диалогу.

HISTORICAL BACKGROUND AND STAGES OF THE FORMATION OF THE ASSOCIATION OF SOUTH EAST ASIAN NATIONS

KUDRATZODA KOMRON

Associate professor, head of the Department of South and East Asia, ISPAEC NAST.
Address: 734025, Tajikistan, Dushanbe, Rudaki Avenue 33. Tel (+992)935282862. E-mail: komron.kudratov@gmail.com

This article discusses the historical stages and regulatory framework for the formation of a regional complex in Southeast Asia from the late 50s of the twentieth century to the present. The history before the creation of regional organizations is described, and the factors that contributed to the formation of the regional complex are also evaluated. This article also describes the essence of the formation of the concept of the ASEAN Union and its individual parts. It should be noted that the collective efforts of the ASEAN member states aimed at restoring intra-regional ties and forming a special identity in the region of Southeast Asia contributed to the formation of a regional complex, that its study and research on the development of integration processes between the countries of Central Asia, which in this more are needed today, is relevant and its analysis is considered necessary.

Keywords: ASEAN, Southeast Asia, integration, regional complex, regional cooperation, dialogue partners.